

évek sikeres császári hadműveletein át, a Dunántúl teljes felszabadításáig. A hadműveletek során több dunántúli várat zártak szoros ostromgyűrűbe a császári- királyi csapatok. Ezek a török várak sorra kapituláltak. A legtovább — 1690 áprilisáig — a kanizsai török őrség tartotta magát. Az ostromot vezető Batthyány II. Ádám gróf felszólítására ágyútűzzel válaszolt a török katonaság 1690 januárjában. A három hónapos ostromzár — az éhség és az egyre reménytelenebb helyzet — végülis 1690 április 13-án kapitulációra kényszerítette a török őrséget, amely szabadon elvonulhatott Kanizsa várából. Ezzel az eseménnyel fejeződik be a könyv nyolcadik főfejezete, s egyúttal a vár történetének gerincét képező török háborúk korának tárgyalása.

A hatalmas erősség ezzel befejezte hadi pályafutását, s nem érte meg — más dunántúli várakhoz hasonlóan — a Rákóczi-szabadságharcot.

Három évvel a törökkel kötött karlócai béke (1699 január) után, 1702-ben I. (Habsburg) Lipót császár- király elrendelte Kanizsa várának megsemmisítését. Ezt az eseményt tárgyalja a könyv kilencedik, egyben utolsó főfejezete: „Egy vár halála” címmel. A Szerző röviden ismerteti a vár szervezett lerombolásának történetét, mellyel néhány hónap alatt

örökre eltűnt a föld színéről a magyar hadtörténelem egyik fontos tanúja és színhelye.

A könyv zárószavait tartalmazó „Befejezés” a vár maradványainak utótörténetéről tájékoztatja az olvasót. Ezt követi a részletes irodalomjegyzék, melyet a munka során felhasznált (könyvészeti és levéltári) források jegyzéke követ. A könyv értékét növeli a záradékként közölt „Melléklet”, melyben táblázatban összeállítva közli a Szerző Kanizsa várának birtoкосait, valamint császári és török parancsnokainak névjegyzékét, s végül a vár 1566. évi inventáriumát.

Említést érdemel a könyv szépen összeállított képanyaga, melyben számos kortörténeti illusztráció mellett a Szerző közli Kanizsa várának szinte valamennyi fennmaradt XVI.—XVII. századi képes ábrázolását.

V. Molnár László könyve tovább gazdagította a Zrínyi Katonai Könyvkiadó vártörténeti sorozatát. A szakszerű és pontos megfogalmazás mellett külön érdeméül kell kiemelnünk a szép és olvasmányos stílust. Ez nemcsak a szakembereknek, de az érdeklődő olvasóközönségnek is élvezetes olvasmányt ad, s a tágabb olvasóközönség körében is méltán tarthat érdeklődésre számot.

Veress D. Csaba

DIE BEDEUTUNG DER LOGISTIK FÜR DIE MILITÄRISCHE FÜHRUNG VON DER ANTIKE BIS IN DIE NEUESTE ZEIT

Vorträge zur Militärgeschichte, 7. k.

(Militärgeschichtliches Forschungsamt, Freiburg,
Herford—Bonn, 1986. 258 o.)

„A logisztika jelentősége a hadvezetés számára az antikvitástól a legújabb korig” címmel kilenc tanulmányból álló kötetet jelentetett meg a közelmúltban az NSZK-beli Hadtörténelmi Kutatóintézet. A rövid bevezetőt megfogalmazó *Dr. Günther Roth* vezérkari ezredes, kutatóintézeti igazgató (Freiburg) azonnal leszögezi, hogy „logisztika alatt ma mindazon eszközöknek és szolgáltatásoknak a megtervezését, készenlétebe helyezését és bevetését értjük, amelyek szükségesek a haderő bevetettségéhez”. Ennek megfelelően a logisztika részterületeiként az anyagi ellátást (anyag-gazdálkodást és anyagkarbantartást), a katonai közlekedésirányítást és az egészségügyi szolgálatot nevezi meg. Miután az ókortól kezdve találhatóak példák arra, hogy az ellenség logisztikai bázisának kikapcsolásával vívják ki

a győzelmet, bizonyára indokolt a hadműveletek biztosításához nélkülözhetetlen haderő-infrastruktúrával való foglalkozás. Ugyanilyen indokoltnak látjuk a hazai hadtörténet-tudomány figyelmének a ráirányítását erre a sok esetben máig háttérbe szorult kérdéskörre. Az itt ismertetendő tanulmányok első változatban egyébként az 1985. szeptember 3—6. között Trierben rendezett nemzetközi kollokviumon hangzottak el.

Dr. Jakob Seibert egyetemi tanár (München) „Nagy Sándor hadjáratainak logisztikája” című tanulmánya rövid historiográfiai összegzés után elsőként azzal a kérdéssel foglalkozik, vajon lehetséges-e az ókorral kapcsolatosan a háború előkészítéséről és megvívásáról szólva a modern „logisztika” szó használata. Mivel

a mai fogalom mögött az élőrő-, anyag-, intézmény- és szolgáltatásszükséglet felmérése, előteremtése és szétosztása áll, e négy területre terjed ki Nagy Sándor hadseregével és perzsa háborúival kapcsolatos vizsgálata. Az élőrőről szólva rámutat arra, hogy annak biztosítása a nélkülözhető termelőőr függvényében makedóniai sorozással, az anyagi bázis függvényében görög és Balkán-térségbeli zsoldostoborzással, végül a meghódított területeken azok nagyságától függő sorozással valósult meg. Az élőrő-utánpótlás szállítása kombináltan, szárazföldön és tengeren történt, a jól kiépített perzsa királyi utakon. Az ugyancsak a perzsáktól átvett hír- és ellátórendszer egészen Indiáig lehetővé tette a csapatszállítást. Az anyagszállítás kevesebb gondot okozott, mivel az ókori csaták nem voltak erősen anyagiényesek. Először az ostromgépek szétszedett állapotban való szállításáról volt szó, ugyancsak tengeri és szárazföldi úton, külön szállítókötélék igénybevételével. Amennyiben az ostromgépek helyszínen való megépítésére került sor, akkor a szükséges szakemberek és anyagok odaszállítása történt meg. Voltak Nagy Sándor hadseregének híd- és hajóépítő alakulatai is. Számos hajó szétszedhető volt és továbbszállításra került. A szállítási feladatokat jelentős részét a hadiszákmány hazajuttatása tette ki. Az intézményekkel kapcsolatosan a szerző kifejti, hogy miközben Nagy Sándor átvette a perzsa közigazgatást, úthálózatot és tájékoztató rendszert, új városokat alapított és pénzverőhelyeket létesített. Végül a szolgáltatásokról szólva, a csapatok élelmiszerral való folyamatos ellátását, továbbá a sebesült- és rokkantgondozást, özveg- és árvaellátást és a katonák pszichológiai terhelését csökkentő szórakoztató rendezvényeket emeli ki. Mindezek alapján Jakob Seibert leszögezi, hogy a modern „logisztika” kifejezés alkalmazható Nagy Sándor hadjárataival kapcsolatosan.

Dr. Peter Broucek főtanácsos, az Osztrák Hadilevéltár osztályvezetője (Bécs) „A XVI. és XVII. századi török háborúk logisztikai kérdései” címmel magyar szempontból különösen érdekes tanulmányt közöl. Bevezetőben felidézi az európai oszmán behatolást, amely 1354-ben a Dardanellákon való átkeléssel kezdődött, és 1566-ban a magyarországi felvonulási bázis kiépítésének befejeztével zárult. Kiemeli, hogy a Komárom—Győr—Nagykanizsa—Károlyváros erődíjvonallal megteremtésével ennek ellenére hatásos lehetett Bécs, a birodalmi székváros megvédése. A Habsburg birodalom haderejére áttérve a szerző azt hangsúlyozza, hogy annak zömét a teljes fegyverzettel és felszereléssel felfogadott zsoldosok képezték, így a logisztika elsődlegesen a pénzügyi fedezet biztosítására korlátozódott. A rendszeres zsoldfizetést célzó első intézkedéssorozat a német—római birodalmi rendektől kívánta elvonni a szükséges fedezetet, ám ez egyre hiábavalóbb

pénzügyi kísérletnek bizonyult. Ekkor következett a Habsburg felségterületeket körülölelő magyarországi végvárrendszer kiépítése, állandó hadsereg fegyverben tartása, ennek fenntartásához pedig az oszmán támadástól fenyegetett örökös tartományoknak is hozzá kellett járulniuk. E hozzájárulás bemutatása mellett Peter Broucek megemlíti a magyar arisztokraták által fenntartott magánhadseregek létét is. Befejeztül a Bécs felmentését követő és Buda felszabadítását eredményező hadműveletek pénzügyi fedezetét elemzi a szerző. Ismerteti az Egyházi Állam meghatározó pénzügyi támogatását, a Lengyel Királyságból és a Velencei Köztársaságból érkező segítségnyújtást, kitér azonban az élelmiszer- és takarmányutánpótlás biztosításának nehézségeire, az örökös tartományoktól megkövetelt ezirányú erőfeszítésekre.

„Hadigazdálkodás és hadellátás Wallensteintől Savoyai Jenőig” címen következik *Dr. Walter Hummelberger* egyetemi tanár (Bécs) tanulmánya. Ebben azt elemzi, hogy az állandó hadsereg kialakulásának korában, mivel a tél beálltával a csapatokat nem bocsátották szélnek, hanem téli szálláson együtt tartották, szükségessé vált a rendszeres táborigyógyászat. Ennek formájává a következő eljárás vált: a háborútól megkímélt tartományokból nagy mennyiségű gabonát hozatni, ezt raktárakban őriztetni, szükség szerinti ütemben és mennyiségben lisztté őröltetni, kenyérré süttetni és a csapatokhoz eljuttatni. Ez ugyanúgy központi irányítást kívánt, mint a mind nagyobb mennyiségben szükséges fegyverzettel és felszereléssel való ellátás. A szerző részletesen bemutatja, miként tudta ezt Wallenstein központi raktárrendszer segítségével a harmincéves háborúban megvalósítani, hogyan merült feledésbe teljesítménye, hogy azután Savoyai Jenő újra ezzel a megoldással biztosítsa hadai akcióképességét a spanyol örökösödési háborúban és VI. Károly császár első török háborújában. Befejeztül a szerző azt részletezi, miként múlta felül az egészségügy megszervezésével Savoyai Jenő még Wallensteint is, és hangsúlyozza, hogy az ő logisztikai teljesítménye maradandóvá vált.

Dr. Paul Heinsius ny. sorhajókapitány (Hamburg) „Logisztikai változás a napóleoni háborúkban” című tanulmánya ugyancsak a logisztika fogalmából indul ki, és az ancien régime idejéből Nagy Frigyesnek a folyókra épített raktárrendszerét és az ezáltal lehetővé vált, időben és térben a hadaktól elkülönített utánpótlás-szállítást, valamint a porosz hadaknak ezáltal megvalósult kitűnő menetteljesítményét emeli ki. Ezzel állítja szembe Napoleon újítását, aki az állandó utánpótlási nehézséget tapasztalván az itáliai hadjárattól kezdve áttért a megszállt területekről való ellátásra. Elemzésben a szerző kiemeli, hogy ez a tömeghadseregek alakulatainak újra és újra bekövetkező szétválásához, majd a harcbevetés előtti egye-

süléséhez vezetett. Rámutat másrészt arra is, hogy az utánpótlási utak illetéknéppeni fel szabadulásával meggyorsulhatott a szükséges fegyverzet és felszerelés utánszállítása is, sőt lehetővé vált nagyobb létszámú tüzérség bevetése. Befejezésül Paul Heinsius az 1812-es oroszországi hadjáratral kapcsolatosan beállt fordulatot vizsgálja, amikor is Napóleon nem számíthatott a felvonulási és hadművelési területen való ellátásra, és zseniális egyidejű utánpótlásszállítást szervezett meg fegyverzet, felszerelés, egészségügyi anyag, lőszer, továbbá élelem és takarmány területén egyaránt.

Dr. Wolfgang Petter főtanácsos, kutatóintézet-i osztályvezető (Freiburg) témája „A német hadsereg logisztikája az 1870/71-es német—francia háborúban”. Bevezetőben leszögezi, e háború tanulsága elsődlegesen az volt, hogy az újkori társadalmi, politikai és műszaki feltételek közepette soha addig nem látott nagyságrendű és mozgékonyaságú hadseregek jöttek létre, amelyeket azonban az addigi módon lehetetlen volt ellátni. Ám a német Nagyvezérkar erre a felismerésre csak megkésve jutott, és csak még későbbben ismerte be. Nehézséget elsősorban az ellenséges területről való ellátás és a saját háterszágából való utánszállítás jelentett. Ezt követően részletesen ismerteti az I. Vilmos által megreformált német hadiszállítási rendszert, amelynek lényege az volt, hogy civil szállítók helyett katonák kezébe került az irányítás. Befejezésül a reformot ellenzők nézeteit mutatja be Wolfgang Petter.

Dr. Hans Rohde alezredes, kutatóintézet-i főmunkatárs (Freiburg) tanulmányának címe pontosan körülhatárolja mondanivalóját: „Példák arra vonatkozóan, miként befolyásolta a német hadseregben a logisztika a hadművelési irányítást az első világháborúban”. Bevezetőben felidéri a haderő óriási méretűvé duzzasztását, majd példáinak elemzése következik. Ezekből azt a következtetést vonja le, hogy az első világháborúban nemcsak szoros kapcsolat alakult ki a logisztika és a hadművelési irányítás között, hanem e kettő az adott politikai, anyagi és műszaki előfeltételek közepette elválaszthatatlan egységet alkotott. Ennek következtében egyetlen parancsnok sem dönthetett pusztá helyzetmegítélése alapján, ám a logisztikára tekintettel mégis képes lehetett a megfelelő döntésekre. Befejezésül kijelenti a szerző, hogy az első világháború idején vonult be véglegesen a katonai gondolkodásba, tervezésbe és cselekvésbe a logisztika, mint a népgazdaság és a harcoló csapatok hadművelési közötti kapocs.

Dieter Hülsmann sorhajókapitány, miniszteriumi főelőadó (Bonn) az előző tanulmányhoz

csatlakozva, „A német cirkálójaj 1914-es ellátása és ennek a hadműveletekre gyakorolt befolyása” címmel haditengerészeti szempontból vizsgálja ugyanezt a kérdést. Ez mindenképpen indokolt a vitorláhajókról a gőzösökre való áttérés és az ezáltal felmerült új ellátási feladatok miatt. A cirkálójaj parancsnoka szabad kezet kapott az ellátás megszervezésére. A szerző elemzése szerint ő a semleges kikötőkbeli lépcsőzetes ellátás helyett a kínai gyarmatkikötő bázisként való felhasználásával számolt, és minden Csendes-óceáni harci feladatra teljes készlettel kívánt kifizetni. Ezt követően a szerző részletesen vizsgálja a cirkálójaj szénfelhasználásának és bevethetőségi távolságának szoros összefüggését. Ezt követően a konkrét harc feladatok bemutatásával igazolja, hogy a cirkálójaj parancsnoka, feladatai sikeres végrehajtása érdekében, mégis rákényszerült a semleges kikötőkbeli lépcsőzetes ellátásra, és az utánpótlás kedvező feltételére törekvés szükségyszerűen befolyásolta hajójának mozgásirányát. Befejezésül a szerző azt vizsgálja, miért döntött a cirkálójaj parancsnoka egysége együtt tartása és együttes bevetése mellett.

Dr. Reinhard Stumpf tanácsos (Freiburg) tanulmánya „Az 1941—1943 közti afrikai hadjárat logisztikájának kérdésköre” címet viseli. Az erőviszonyok ismertetése és a hadműveletek rövid összegzése után a szerző a német segélyhad utánpótlási nehézségeit fogalmazza meg. Ehhez csatlakozva ismerteti a harcok, harcjárművek, üzemanyag, fegyverzet, lőszer, felszerelés tengeri, szárazföldi és légi eljuttatási módjait, miközben rátér a vízellátás biztosítására is. Befejezésül a szerző azt a kérdést vizsgálja, mennyiben sikerült megvalósítania Rommelnek az akkoriban új páncélos mozgóháborúban szükséges ugyancsak mozgékonyabb utánpótlás-szállítást.

Dr. Horst Boog tudományos igazgató (Freiburg) „Légi- és logisztika a második világháborúban” címmel közzétett elemzésében kimutatja, hogy a legfelsőbb fasiszta német hadvezetés a harcászati-hadművelési vezetést és az ellátásirányítást teljesen külön kezelte, ezt a feladatmegosztást tudatosan fenntartotta. Ez a villámháború időszakában előnnyel járhatott ugyan, a háború elhúzódásával azonban egyre inkább csak hátrányhoz vezetett.

A kilenc fenti logisztikai tanulmány változatos megközelítésekkel vezet végig az egyetemes hadtörténelem néhány csúcspontján. A gondolatébresztő, ellentmondásra készítő és továbbgondolkodást eredményező elemzések feltétlenül érdemesek az érdeklődő magyar olvasók figyelmére is.

Zachar József